

PREGLEDNI RAD

Ana Malnar*

Dario Malnar**

Demografska problematika u strateškim političkim dokumentima Republike Hrvatske

* Dr. sc. Ana Malnar, znanstveni suradnik, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb.
E-MAIL: ana.malnar@imin.hr

** Dr. sc. Dario Malnar znanstveni je suradnik u polju politologije.
E-MAIL: malnar.zg@gmail.com

SAŽETAK: Prema relevantnim istraživanjima, stanovništvo Republike Hrvatske već desetljećima obilježavaju izrazito nepovoljni demografski procesi, prirodna i ukupna depopulacija, smanjeni fertilitet, starenje stanovništva i emigracija, što utječe na široki spektar društvenih, ekonomskih, političkih, socijalnih i sigurnosnih problema. Ova analiza provodi se temeljem hipoteze kako odgovor na takve procese i promjene negativnih demografskih trendova zahtijevaju dugoročne i koherentne multiresorske politike u definiciji i provedbi. Slijedom toga definirano je istraživačko pitanje o koherentnosti strateškog političkog pristupa demografskoj problematici Republike Hrvatske od stjecanja neovisnosti 1991. godine.

Provedena analiza strateških dokumenata, inauguralnih izjava predsjednika Republike Hrvatske, programa vlada Republike Hrvatske te strategija nacionalne sigurnosti ukazuje na nepovoljniju demografsku situaciju nego prije četvrt stoljeća, pri čemu su politički procesi koji trebaju osigurati odgovor na negativna kretanja i dalje u začetima. Pozitivan aspekt uočava se kroz rastući politički i sigurnosni fokus recentnih ključnih političkih aktera na demografska pitanja u odnosu na prethodna razdoblja, što je i pretpostavka osiguravanja dugoročnosti i koherentnosti u definiranju, usklađivanju i primjeni mjera usmjerenih na promjenu demografskih trendova.

KLJUČNE RIJEČI:

**Republika Hrvatska,
demografski trendovi,
strateški dokumenti,
politike**

Uvod

Apeli poput „demografski slom Hrvatske“ (Akrap, 2015), „(...) bez demografskog oporavka nema budućnosti“ (Akrap i Šterc, Lider, 2018), postaju dio svakodnevnice u Republici Hrvatskoj. Ovakvi apeli posljedica su dugogodišnjih nepovoljnih trendova koji obilježavaju Republiku Hrvatsku: pad broja stanovnika, starenje populacije, niska stopa fertiliteta i značajni odljevi stanovništva kroz migracije, sa svim pratećim negativnim posljedicama za socijalne, političke, kulturne i ekonomske aspekte društva i države te nacionalnu sigurnost u cjelini. Razvoj društva (...) ovisi o demografskoj strukturi populacije i demografskim trendovima koji obilježavaju društvo (Malnar i Malnar, 2015: 82). Demografska problematika u takvim okolnostima nedvojbeno postaje prvorazredno sigurnosno i političko pitanje, dakle pitanje koje traži političko djelovanje. Političko djelovanje je, pak, ovisno o raspoloženju i usmjerenjima subjekata koji sudjeluju i djeluju u političkom procesu. Petak navodi kako su „dionici javnih politika pojedinci ili skupine koje imaju ulog u pojedinoj politici, na način da utječu na određenu politiku ili pak da ta politika utječe na njihovu društvenu poziciju. Definicija *policy* problema stoga snažno ovisi o načinu na koji su pojedini dionici uključeni u politiku kojom se nastoji rješavati taj problem“ (Petak, 2009: 283-284). Petak dionike javnih politika dijeli u dvije osnovne skupine: u prvu skupinu spadaju, primjerice, vladini dužnosnici, predstavnici političkih stranaka, državni službenici, predstavnici regulatornih agencija, sudbene vlasti, međunarodnih organizacija poput Svjetske banke, a u drugu poslovni ljudi, građani pogođeni nekom politikom, predstavnici sindikata, nevladinih organizacija te različite vrste eksperata za pojedine politike sa sveučilišta ili iz *policy* instituta. (Ibid).

U ovom radu težište je na vladinim dužnosnicima kao jednoj od grupacija dionika javnih politika i to specifično Predsjednika Republike Hrvatske te Vladu Republike Hrvatske.¹ To su institucije vlasti koje prema Ustavu Republike Hrvatske imaju najveću odgovornost u vođenju države. Ustav propisuje kako Predsjednik Republike, između ostalog „brine za redovito i usklađeno djelovanje te za stabilnost državne vlasti“

1 U promatranom razdoblju od 1990. u Republici Hrvatskoj bilježimo 4 Predsjednika RH – 6 predsjedničkih izbora i 14 Vlada Republike Hrvatske. Tijekom predsjedničkih mandata dr. Franje Tuđmana djelovalo je pet Vlada RH pod vodstvom HDZ-a te jedna Vlada nacionalnog jedinstva; tijekom predsjedničkih mandata Stjepana Mesića djelovale su tri Vlade RH, jedna pod vodstvom SDP-a i dvije HDZ-a; tijekom predsjedničkog mandata dr. Ive Josipovića djelovale su po jedna Vlada RH HDZ-a i SDP-a; tijekom predsjedničkog mandata Kolinde Grabar-Kitarović djelovala je jedna vlada HDZ-a i MOST-a te recentna pod vodstvom HDZ-a.

te kako „Predsjednik Republike može predložiti Vladi da održi sjednicu i razmotri određena pitanja“ (Ustav RH, 2010: čl. 94. i 102). Temeljna opredjeljenja svog političkog djelovanja u mandatu Predsjednici iznose u svojim inauguralnim govorima te u obraćanjima parlamentu u kojima govore o stanju u državi. To su i dokumenti koji će poslužiti za analizu opredjeljenja Predsjednika Republike Hrvatske u odnosu na demografsku problematiku.

Vlada Republike Hrvatske obavlja izvršnu vlast i ima dominantan utjecaj na kreiranje, financiranje i provođenje javnih politika i rad državne uprave (Ustav RH, 2010: čl. 108. i 113.)

Da bi Vlada bila uopće izabrana mandatar je dužan program Vlade i Vladu predstaviti Hrvatskom saboru i zatražiti glasovanje o povjerenju. (Ustav RH, 2010: čl. 110.). Program Vlade, dokument u kojem se iznose ključna opredjeljenja i politički prioriteti Vlade i dokument koji služi kao platforma za definiranje politika i djelovanje Vlade pretpostavka je formiranja Vlade. Programi Vlada poslužili su kao druga grupa dokumenata u analizi demografske problematike u strateškim političkim dokumentima Republike Hrvatske.² Nadalje se analiziraju Strategije nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske iz 2002. i 2017. godine, koje su temeljni dokumenti nacionalne sigurnosti i dokumenti koji determiniraju javne politike, uključujući i one vezane uz demografsku problematiku.

Ugledni hrvatski demograf Anđelko Akrap naglašava kako su „sadašnji demografski procesi rezultat su dugoročnih prošlih kretanja i valja ih razmotriti pri tumačenju stanja i projiciranju budućih demografskih promjena“ (Akrap, 2015). Dugotrajnost kao temeljna karakteristika demografskih procesa nedvojbeno i u pristupu političke sfere pretpostavlja dugotrajnost politike i njena djelovanja. Ovu tvrdnju nedvosmisleno potvrđuje i ocjena iz Nacionalne populacijske politike iz 2006. kako su “mjere sadržane u Nacionalnoj populacijskoj politici dio ukupnih nastojanja hrvatskoga društva za usmjeravanje kretanja stanovništva u željenom pravcu, imajući na umu da sve ono što činimo danas daje učinak kroz dvadeset do trideset godina“ (Hrvatski sabor, 2006). Polazeći od takve pretpostavke otvara se pitanje koherentnosti, odnosno, usklađenosti političkog pristupa s demografskim procesima u Republici Hrvatskoj od stjecanja neovisnosti 1991. godine. To je razdoblje u kojem su provedena tri popisa stanovništva, 1991., 2001. i 2011. godine kao osnova za utvrđivanje demografskih trendova u Republici

2 Uvidom u dokumentaciju Državnog arhiva nisu pronađeni programi vlada RH iz razdoblja devedesetih godina prošlog stoljeća. Predmetne programe Vlada nisu bili u mogućnosti staviti na raspolaganje ni Hrvatski sabor te Vlada RH.

Hrvatskoj. Za isto razdoblje provedena je i analiza definiranih strateških političkih dokumenata, inauguralnih izjava predsjednika Republike Hrvatske i programa Vlada Republike Hrvatske i strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske. Zastupljenost demografske problematike u tim dokumentima i pristup demografskoj problematici uzimaju se kao indikatori opredjeljenja nositelja političkog odlučivanja. Temeljem tako postavljenih indikatora utvrđuje se na koji su način analizirani dionici javnih politika korespondirali s demografskim trendovima i koji su im značaj pridavali bez obzira na uzroke demografskih kretanja.

Analiza osnovnih demografskih kretanja u Republici Hrvatskoj

Prema podacima popisa stanovništva iz 2011. godine u Republici Hrvatskoj je živjelo 4 284 889 stanovnika, oko pola milijuna manje nego prilikom popisa provedenog 1991. godine kada je zabilježen najveći broj stanovnika. To je smanjenje od više od 10%, a smanjivanje ukupnog broja stanovnika je kontinuirano, što potvrđuju i procjene Državnog zavoda za statistiku prema kojima je 2017. godine u Republici Hrvatskoj živjelo 4 124 531 stanovnika (Državni zavod za statistiku, 2018a).

Ukupno kretanje stanovništva Republike Hrvatske

1971	1981	1991	2001	2011
4 426 221	4 601 469	4 784 265	4 437 460	4 284 889

Kretanje osnovnih sastavnica prirodnog kretanja stanovništva, odnos broja živorođenih i umrlih od 2000. godine također ima negativan predznak i od tada je broj umrlih veći od broja rođenih, što pokazuje da se Republika Hrvatska dugotrajno nalazi u procesu prirodnog smanjenja stanovništva ili u prirodnoj depopulaciji, što je jedan od dva elementa smanjenja ukupnog broja stanovnika.

Prirodno kretanje stanovništva

	1970	1980	1990	2000	2010	2014	2015
Živorodeni	61 103	64 909	53 869	43 746	43 361	39 566	37 503
Umrli	44 148	49 639	51 752	50 246	52 096	50 839	54 205
prirodni prirast	16 955	15 270	2 117	- 6 500	- 8 735	- 11 273	-16 702

Izvor:

1. Žene i muškarci u Hrvatskoj 2016./ Women and Men in Croatia, 2016 Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske Croatian Bureau of Statistics, ISSN 1848-4603, Zagreb, 2016.
2. Žene i muškarci u Hrvatskoj 2017, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb, 2017.

Integralni dio ukupnog kretanja stanovništva je i mehaničko kretanje stanovništva, koje djeluje na sve značajke stanovništva (prostorne, agregatne i strukturne), a izražen je kroz razliku između broja doseljenih i broja odseljenih osoba s određenog prostora. Uz prirodnu depopulaciju, od 2010. godine Republika Hrvatska bilježi i negativan migracijski saldo sa značajnim porastom od 2014. godine nadalje, što čini drugi razlog smanjenja ukupnog broja stanovnika. Prema posljednjim statističkim procjenama Državnog zavoda za statistiku o migracijskom stanju Hrvatske, iz Hrvatske se tijekom 2017. godine odselilo 47 352 ljudi.

Vanjska migracija stanovništva

	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2015	2016
Doseljeni	29 385	20 365	18 383	14 978	14 541	4 985	8 959	10 638	11 706	13 985
Odseljeni	5 953	11 767	6 812	7 692	7 488	9 860	12 877	20 858	29 651	36 436
migracijski saldo	23 432	8 598	11 571	7 286	7 053	- 4 875	- 3 918	- 10 220	- 17 945	-22 451

Trend starenja stanovništva Hrvatske, izražen udjelom osoba starijih od 60 i više godina u ukupnom stanovništvu, sve je izraženiji te je 2001. godine iznosio 21.6 %, a do sljedećeg popisa 2011. godine porastao je do gotovo četvrtine stanovništva. Na proces starenja stanovništva, koje izrazito usporava stopu porasta, upozoravaju i podaci o prosječnoj starosti stanovništva koja se već prije gotovo dva desetljeća prešla 40 godina starosti.

Koeficijent starosti - postotni udio osoba starih 60 i više godina u ukupnom stanovništvu

1971	1981	1991	2001	2011
15.0	15.0	17.7	21.6	24.1

Izvor:

Žene i muškarci u Hrvatskoj 2016./ Women and Men in Croatia, 2016
Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske/ Croatian Bureau of Statistics, ISSN 1848-4603, Zagreb, 2016.

Procjene su Državnog zavoda za statistiku iz 2018. godine da je ukupna prosječna starost u Hrvatskoj 43.1 godinu. Udio starih osoba u ukupnom stanovništvu, te kretanje prosječne starosti stanovništva pokazatelji su koji upućuju da se i dalje može očekivati trend rasta prirodne depopulacije stanovništva Republike Hrvatske.

Prosječna starost stanovništva

	1971	1981	1991	2001	2011	2015
Žene	35.5	37.1	38.7	41.0	43.4	44.3
Muškarci	32.4	33.8	35.4	37.5	39.9	40.7

Izvor:

Žene i muškarci u Hrvatskoj 2017, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb, 2017.

Analiza demografskih komponenti strateških dokumenata

*Predsjednik Franjo Tuđman 1990-1999. - analiza govora
i dokumenata*

Prilikom konstituiranja prvog demokratski izabranog saziva Hrvatskog sabora 30. svibnja 1990. godine, Franjo Tuđman je, preuzimajući dužnost predsjednika Predsjedništva tada još SR Hrvatske, govoreći o najžurnijim zadaćama koje stoje pred novom demokratskom vlasti Hrvatske, pod točkom 7. istaknuo „demografsko oživljavanje“, te je iznio procjenu demografske pozicije Hrvatske navodeći kako je „hrvatsko nacionalno biće dovedeno u stanje demografske ugroženosti“ (Tuđman, 1990). Tada je naveo i dimenzije rješavanja problema: „promjene opće duhovno političke klime te poduzimanje hitnih i svrhovitih koraka kako radi sprječavanja daljeg odlaska hrvatskih građana u svijet tako i radi podizanja nataliteta“ (Ibid). Dakle, već na samom začetku države bilo je potpuno jasno kako je Hrvatska u teškoj demografskoj situaciji i o tome je postojala svijest na najvišoj političkoj razini.

Posljedice Domovinskog rata, koji je uslijedio ubrzo po formiranju Republike Hrvatske i obilježio prvo razdoblje njenog postojanja, i brojne ljudske žrtve demografsku situaciju su dodano otežale. Predsjednik Tuđman referira se na taj problem neposredno nakon okončanja Domovinskog rata, ali samo djelomično u kontekstu prostorne distribucije stanovništva, kada navodi kako su „(...) sva oslobođena hrvatska područja gotovo pusta“ te kako se to ne može „riješiti samo sredstvima demografske politike unutar naših granica“ (Tuđman, 1995). Tuđman pri tome ne eksplicira koje bi to unutarnje demografske politike bile, međutim kao područje mogućeg rješenja naglašava kako je potrebno „poduzeti posebne napore, napraviti posebne programe za povratak iseljene Hrvatske“ (Ibid).

Demografska politika ubrzo je definirana u Nacionalnom programu demografskog razvitka, donesenom 1996. godine, kao „najvažnijem strateškom dokumentu obiteljske politike iz tog razdoblja“ koji „sadrži vrlo ambiciozan prijedlog mjera populacijske politike“³ (Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2003: 7). Na taj se dokument u svom Izvješću o stanju države i nacije prezentiranom na sjednici Hrvatskog sabora 15. siječnja 1996. referira predsjednik Tuđman i temeljem tog programa izdvaja sljedeća prioritetna područja demografske politike:

- poticanje povratka hrvatskog iseljenništva,

3 Radi se između ostalog o povoljnim uvjetima kreditiranja kupnje stana za mlade bračne parove, poreznim olakšicama na djecu, roditeljskog dopusta od tri godine za treće i svako sljedeće dijete i dr. Nacionalni program demografskog razvitka 1996.

- zaustavljanje iseljavanja mladog, obrazovanog i radno sposobnog stanovništva.
- općenitu strategiju prostornog i regionalnog razvitka,
- oživljavanje raspućenih, posebice seoskih područja,
- ukupna strategija i poticajne mjere za povratak prognanika i izbjeglica (Tuđman, 1996).

Navedeni prioriteti imaju sveobuhvatan karakter, a u Izvješću se smještaju u kontekst gospodarskog razvoja, razvitka otoka te područja od posebnog interesa, kao dijela ukupne strategije demografske obnove Hrvatske. Tuđman kroz Izvješće demografski problem podiže na razinu najvišeg političkog prioriteta. U dijelu koji se odnosi na Bitne zadaće državne politike Hrvatske u 1996. godini pod točkom 11. navodi kako „treba poduzimati određenije korake, programske, pravne i gospodarske, za sustavno i postupno rješavanje zabrinjavajućeg demografskog stanja u cjelini, (...) Program demografske obnove mora biti stalna briga i obveza sveukupne državne politike i uprave na svim razinama, ali i svih sastavnica društvenog života“ (Tuđman, 1996).

U Izvješću o stanju države i nacije prezentiranom na sjednici Hrvatskog sabora 22. siječnja 1997. predsjednik Tuđman o demografskoj problematici govori u dijelu o iseljeništvu te dijelu koji se odnosi na potrebu osiguravanja ravnomjerne geografske demografske distribucije na cjelokupnom državnom prostoru – „demografska, (...) obnova područja od posebne državne skrbi mora biti prvotna zadaća hrvatske državne politike.“⁴ Tuđman svoje bavljenje demografskim problemom koji smatra zabrinjujućim i dalje fokusira na interes za poticanje iseljenih Hrvata na povratak u Republiku Hrvatsku⁵ ističući kako je „trajni nacionalni i gospodarski interes poticati povratak iseljenika i njihova ulaganja u sve oblike života u Domovini“ (Tuđman, 1997a). On povratak iseljenih Hrvata gleda kao demografski i ekonomski dobitak te dobitak u cjelokupnom spektru ljudskog kapitala, ali i kao potencijalni izvor iz kojeg bi se potakla obnova područja od posebne državne skrbi – „u demografskoj obnovi ovih područja (...) treba posebno poticati doseljavanje Hrvata iz iseljeništva, pa i iz prenapučenih velikih hrvatskih gradova“ (Tuđman, 1997a).

4 Ravnomjerna geografska demografska distribucija na cjelokupnom državnom prostoru planirala se ostvariti mjerama definiranim kroz Zakon o područjima posebne državne skrbi kojim su utvrđene posebne poticajne mjere na područjima koja su bila okupirana, da bi se što brže otklonile posljedice rata, ostvario povratak prognanika i izbjeglica, te postigao što ravnomjerniji razvitak svih hrvatskih područja.

5 U tu su svrhu učinjene su zakonske izmjene, oslobođeni su plaćanja poreza na dohodak mirovine stečene u inozemstvu, naložena organizacija i besplatan povratak iseljenika te uklanjanje formalnih i birokratskih smetnji bržem povratku i uklapanju iseljenika u sveukupni život Domovine. (Tuđman, 1997a)

U točki 7. Izvješća Predsjednik Tuđman se šire bavi demografskom problematikom i potrebnim mjerama za poboljšanje stanja te između ostalog potiče razmatranje:

- vezivanja pomoći i olakšica za rađanje više djece uz djecu, kako bi majka mogla zadržati svoje zaposlenje, imajući mogućnost zbrinjavanja svoje djece
- mogućnosti zakonskog i stvarnog ograničavanja pobačaja samo za slučajeve medicinske i neke druge stvarne opravdanosti
- osiguravanja mogućnosti rješenja stambenog problema (povoljno kreditiranje stambene izgradnje za mlade ljude), zaposlenja i nespontanog napredovanja u izabranom životnom pozivu za mlade osobe (Tuđman, 1997a).

Iste godine Franjo Tuđman po drugi je puta izabran za Predsjednika Republike Hrvatske. U govoru koji je održao na inauguraciji 5. kolovoza 1997. na Trgu svetog Marka u Zagrebu među prioritetima koji proizlaze iz potreba postratne konsolidacije, nema i demografskog aspekta.⁶ Međutim, Tuđman upozorava na „izrazito nepovoljne demografske prilike“ te kako „od demografske obnove zavisi i sveopći napredak Hrvatske“ i ponovno se fokusira na iseljništvo ističući kako „valja odlučnije rješavati uvjete za brži i što brojniji povratak iseljenika i privremeno zaposlenih u inozemstvu“ te naglašavajući potrebu „posebne brige o položaju žene i majke, te svestranom osiguranju budućnosti mladih u Domovini“ (Tuđman, 1997b).

Unatoč apelu za odlučnijim pristupom demografskoj problematici, ona postupno pada u drugi plan i svodi na argument za određene politike. Tako se u Izvješću o stanju države i nacije iz siječnja 1998. u poglavlju „Znanost, tehnologija i visoko školstvo“ navodi kako „posebnu pozornost, uz znatno veću državnu pomoć, valja također posvetiti društveno-humanističkim znanostima“ (Tuđman, 1998) i to stoga što ove znanosti imaju važnu ulogu u razmatranju i pronalaženju pravih odgovora, između ostalog, i u pitanju demografskog preporoda⁷ (Ibid). Demografska se problematika spominje i u dijelu „Socijalna politika i socijalna skrb“ vezano uz probleme mirovinskog sustava u kojem je došlo do „nesrazmjernog porasta umirovljenika i do pada njihova standarda u odnosu na predratno stanje (zbog demografskog starenja)“ (Ibid).

6 Izdvajaju se: stabilnost demokratskog poretka; neprestani gospodarski i kulturni razvitak; rast blagostanja za sve građane, te međunarodna sigurnost hrvatske države.

7 Izvješće Predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana o stanju hrvatske države i nacije u 1997. godini na zajedničkoj sjednici oba doma Hrvatskoga državnog sabora (27. siječnja 1998).

Trend pada interesa za demografska pitanja, ako je suditi po zastupljenosti u Izvješću o stanju hrvatske države i nacije iz 1999., se nastavio. Demografska se problematika reducira na spominjanje demografske politike kao jedne od politika u okviru opće Socijalne politike hrvatske Vlade. Ni u zaključnom dijelu koji se bavi prioritetima, demografska problematika se ne pojavljuje zasebno nego usputno kao jedan od razloga za decentralizaciju državne uprave te se navodi da je „potrebno pristupiti i smještajnoj decentralizaciji pojedinih ustanova državne uprave izvan Zagreba, radi mnogih, pa i demografskih razloga“ (Tuđman, 1999)

58

Forum za
sigurnosne studije
GOD. 3, BR. 3

Razdoblje nakon 2000. godine

S krajem političke ere predsjednika Franje Tuđmana opada interes predsjednika Republike Hrvatske za demografsku problematiku, barem na analiziranoj razini strateških političkih dokumenata. Stjepan Mesić, u govoru nakon polaganja prisege i preuzimanja dužnosti Predsjednika Republike Hrvatske, demografske aspekte naglašava u dijelu koji se odnosi na jačanje stabilnosti, sigurnosti, demokracije i prosperiteta u Republici Hrvatskoj. Mesić navodi kako upravo „takva uspješna Hrvatska prestaje biti zemlja stoljetnog iseljavanja svojih sinova i kćeri“ (Mesić, 2000) i nastavlja s pozivom hrvatskoj emigraciji diljem svijeta da „pronađu motiv i vjeru za suradnju s maticom zemljom. Bilo u svojoj staroj ili novoj domovini“ (Ibid). Dalje od ovih konstatacija Mesić nije išao, a demografski problem Republike Hrvatske tijekom mandata gubi mjesto među interesima Stjepana Mesića⁸ što se potvrdilo i kroz izostanak problematike u inauguralnom govoru za drugi mandat.⁹

Istovremeno, u siječnju 2000. godine formirana je i vlada Republike na čelu s Ivicom Račanom. U programu te vlade nedvosmisleno je konstatirano kako se „Republika Hrvatska (...) nalazi se u nepovoljnoj demografskoj situaciji, uvjetovanoj posrednim i neposrednim gubicima u ratovima, te negativnom migracijskom bilancom u XX. stoljeću. Stanovništvo ima visoku ukupnu starost, reprodukcija je nepovoljna, a demografski trendovi pozitivni su u urbanim središtima, te negativni

8 Govoreći na proširenoj sjednici Odbora za unutarnju politiku i nacionalnu sigurnost Mesić je naveo kako je u „post-hladnoratovskom razdoblju značajno redefiniran pojam sigurnosti - sigurnost uključuje uz tradicionalnu vojnu dimenziju i niz ne manje važnih činilaca - ekonomskih, kulturoloških, ekoloških, demografskih i drugih“ (Mesić, 2003). Mesić se, međutim, istovremeno ne referira i na problem demografskih kretanja u kontekstu nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske. Primjerice, to nije učinio ni u govoru na Konferenciji o ljudskom kapitalu 2004. (Mesić, 2004a) niti u govoru na otvaranju skupa „Hrvatska 2020“, što su teme koje bi poticale referiranje na demografske aspekte (Mesić, 2004b).

9 Mesić, S., Inauguralni govor Predsjednika Republike Hrvatske, 18.02.2005.

u gotovo cijelom ruralnom području. Emigracija, depopulacija i izumiranje stanovništva obilježja su stanja gotovo na tri četvrtine hrvatskoga državnog prostora” (Vlada Republike Hrvatske, 2000: 8). Ovakva procjena pozivala je na hitno poduzimanje mjera. Međutim, Vlada u Programu na konceptualnoj razini daje platformu koja se primarno fokusira na potrebu “ujednačavanje gospodarskog i demografskog razvitka” hrvatskih regija (Vlada Republike Hrvatske, 2000: 22). Pritom se konstatira kako “pronatalitetna populacijska politika sama po sebi ne donosi željene rezultate” te da će “Vlada:

- poduzeti mjere aktivne redistribucijske populacijske politike u revitalizaciji brdsko-planinskih, otočnih, izoliranih i ruralnih područja, kako bi u prostorno-funkcionalnoj organizaciji ukupnoga državnog prostora i ova područja imala svoju ulogu. Posebne mjere poduzimat će se u područjima koja su već ušla u fazu izrazito negativnih demografskih trendova;
- poduzeti gospodarske i socijalne mjere kako bi se brojnost stanovništva zadržala na procijenjenim vrijednostima, kako bi se ubrzao povratak prognanika i izbjeglica, kako bi se u područja pogođena depopulacijom i starenjem ili izumiranjem stanovništva usmjerila mlađa populacija i potencijalni povratnici iz dijaspore, a osobito da se zaustavi odljev mlađeg i reproduktivnog stanovništva (Vlada Republike Hrvatske, 2000: 24).

Za mandata te vlade, početkom 2002. godine donesena je Strategija nacionalne sigurnosti koja se u dijelu Glave III. *Izazovi, rizici i prijetnje Republici Hrvatskoj* dodiruje i demografske problematike. Navodi se kako su negativna demografska kretanja već duže vrijeme prisutna u Republici Hrvatskoj te kako su do posebnog izražaja došla tijekom devedesetih godina dvadesetog stoljeća. Negativna demografska kretanja i smanjivanje udjela radno aktivne populacije navode se uz poremećaje gospodarskog sustava Republike Hrvatske i korupciju, kao jedna od posljedica negativnih pojava u procesu tranzicije Republike Hrvatske (Hrvatski sabor, 2002). Dok se sa konstatacijom iz točke 30. Strategije kako „ove tendencije predstavljaju opasnost za sigurnost Republike Hrvatske i postaju ograničavajući čimbenik gospodarskog i društvenog razvoja“ (Hrvatski sabor, 2002) moramo u potpunosti složiti, svodenje uzročnika negativnih demografskih kretanja samo na negativnosti tranzicijskog procesa teško je održivo, tim više što su upravo to desetljeće, a što se u strategiji ne spominje, obilježili agresija na Republiku Hrvatsku i Domovinski rat koji su bili praćeni velikim brojem žrtava i brojnim prisilnim migracijama.

Parlamentarni izbori 2003. godine doveli su do političkih promjena koje su rezultirale formiranjem hrvatske Vlade na čelu s Ivom Sanderom i HDZ-om.¹⁰ U Programu te vlade konstatira se kako „Hrvatska prolazi kroz demografsku krizu, mijenja se dobna struktura stanovništva i sve je manje radno sposobnih, dok je broj zaposlenih u sve nepovoljnijem odnosu prema broju uzdržavanih“ (Vlada Republike Hrvatske, 2003: 24). Kao i u slučaju prethodne vlade Ivice Račana, ukazuje se na potrebu uravnoteženog razvoja svih područja Republike Hrvatske, ali ovdje se to kontekstualizira u područje razvoja prometne infrastrukture: „prometni sustav mora razvojno i gospodarski svrhovito povezati sva područja Hrvatske radi uravnoteženog gospodarskog, demografskog i društvenog razvoja“ (Vlada Republike Hrvatske, 2003: 13) što je bio jedan od stvarnih prioriteta Vlade. Za razliku od Račanove Vlade, težište razmatranja demografske problematike nije na uravnoteženom razvoju svih dijelova zemlje, nego na socijalnim aspektima. U programu se navodi kako demografska kriza „daje posebni značaj sustavu socijalne skrbi“ pri čemu se ističe kako „Hrvatska kao socijalna država i država socijalne pravde“ (Vlada Republike Hrvatske, 2003: 24) mora imati sustav socijalne skrbi koji će pružati sigurnost, temeljiti se na pravednosti i biti održiv te osigurati ravnomjernost u podjeli tereta socijalne zaštite između različitih generacija i građana različitih radnih položaja. Naglašeno je kako će Vlada potaknuti izradu cjelovite strategije i programa unapređenja svih oblika socijalne skrbi koji će biti povezani s općom strategijom državnog razvoja, a kao jedna od pretpostavki za budućnost hrvatskog društva uz pouzdanu socijalnu zaštitu i mirovinski sustav, bolji položaj žena, jačanje mjesta i uloge obitelji u društvu, navodi se i demografski rast (Ibid). Sukladno navedenom, u Hrvatskom saboru je 2006. godine usvojena Nacionalna populacijska politika. U tom je dokumentu ocijenjeno kako „Hrvatska država dosad nije imala cjelovitu i sveobuhvatnu nacionalnu populacijsku politiku, unatoč tomu što neke od pokušaja takve politike možemo prepoznati u Nacionalnom programu demografskog razvitka i Nacionalnoj obiteljskoj politici“ (Hrvatski sabor, 2006).

Temeljni cilj Nacionalne populacijske politike bio je pomlađivanje i brojčani porast stanovništva u Hrvatskoj kroz:

- povećanje nataliteta,
- postizanje optimalnoga migracijskog obrasca kroz zaustavljanje koncentracije stanovništva u velikim urbanim središtima, uz poticanje razvoja manjih urbanih naselja te plansko i selektivno naseljavanje u rijetko naseljena područja i manja naselja,

10 Vlada je djelovala u razdoblju od 23. prosinca 2003. - 12. siječnja 2008.

- poticanje povratka hrvatskog iseljenništva,
- poticanje uravnoteženijeg razmještaja stanovništva i demografskog razvoja putem prostorne preraspodjele stanovništva

Predviđena područja djelovanja kroz koja se planiralo navedene ciljeve realizirati uključivala su:

- održivi gospodarski razvoj,
- sustav obiteljskih potpora,
- porezne olakšice,
- usklađivanje obiteljskog i poslovnog života,
- skrb o djeci,
- zdravstvenu zaštitu majke i djeteta,
- senzibilizaciju i informiranje (Hrvatski sabor, 2006).

Godinu dana nakon formiranja devete Vlade Republike Hrvatske održani su predsjednički izbori na kojima je ponovno pobijedio Stjepan Mesić i osigurao drugi mandat na mjestu Predsjednika Republike Hrvatske. Stjepan Mesić u svom drugom mandatu, unatoč nepovoljnim demografskim trendovima koji su svoju potvrdu i verifikaciju dobili u popisu stanovništva 2011. godine, problem negativnih demografskih trendova nije vidio kao prioritet svog predsjedanja. U inauguralnom govoru, nakon položene prisega 2005. godine, demografska problematika nije našla svoje mjesto.¹¹ Međutim, ponovna afirmacija javne rasprave o negativnim demografskim trendovima s kojima se suočavala Republika Hrvatska potakla je i predsjednika Mesića da u govoru na prijemu u povodu Dana državnosti 2006. konstatira kako „socijalna politika države, (...) ima velike izdatke, ne samo zbog saniranja ratnih posljedica nego i zbog nepovoljne dobne strukture stanovništva i loših demografskih trendova“ i ukazuje kako „aktivna populacijska i obiteljska politika treba da bude jedna od glavnih briga ove i svake buduće Vlade“(Mesić, 2006).

Krajem 2007. godine održani su izbori za zastupnike u Hrvatskom saboru koji su Ivi Sanaderu i HDZ-u s partnerima ponovno omogućili formiranje Vlade. U programu te Vlade koja je započela s radom početkom 2008. godine demografska problematika obrađuje se obuhvatnije nego u programu prethodne vlade. U programu se „demografska obnova zemlje mjerama pronatalitetne i populacijske politike“ (Vlada Republike Hrvatske, 2008: 92) navodi kao jedan od prioriteta Vlade, temeljem kojeg se kao cilj navodi „stvaranje dugoročno održivih uvjeta za povećanje nataliteta te stvaranje gospodarskih i materijalnih uvjeta za

11 Mesić, S., Inauguralni govor Predsjednika Republike Hrvatske, 18.02.2005.

nesmetan odgoj djece“ (Ibid). Program temeljem utvrđenih prioriteta i ciljeva definira i provedbene mjere demografske obnove i pronatalitetne politike koje su se odnosile na nastavak provedbe Nacionalne populacijske politike i obuhvaćale širok spektar mjera - poticanje zapošljavanja mladih roditelja, stambeno zbrinjavanje posebice za mlade i obitelji s obzirom na broj djece, povoljno stambeno kreditiranje mladih parova i obitelji s djecom na području od posebnog državnog interesa, ruralnim i depopulacijskim područjima, korištenje roditeljskih dopusta, donošenje propisa o sustavu obiteljskih potpora, usklađivanje novčane potpore za opremu novorođenog djeteta s rastom proračunske osnovice (Vlada Republike Hrvatske, 2008: 92-93). Uz to se planiralo „kroz program poticanja razvoja turizma na selu utjecati na sprječavanje depopulacije sela“ (Ibid: 65).

Ova vlada je bila kratkotrajna i već 2009. godine, nakon što je predsjednik Vlade Ivo Sanader odstupio formirana je jedanaesta hrvatska Vlada na čelu s Jadrankom Kosor. Program te vlade konceptualno i sadržajno gotovo je isti kao i prethodne vlade. Demografska problematika tretira se u istom okviru, a prioriteti i ciljevi definirani su istim formulacijama, dok su provedbene mjere djelom reducirane.¹² Program je kao takav predstavljao gotovo u potpunosti kontinuitet s programom prethodne vlade.

Ivo Josipović, treći predsjednik Republike Hrvatske u svom inauguralnom govoru izloženom nakon prisege u veljači 2010. godine referirao se na širok spektar pitanja koja čine demokratski okvir društva i problema s kojima se Republika Hrvatska suočavala. Josipović je uputio poziv za razvoj i jačanje demokracije i pravednijeg društva, ljudskih prava i pravne države te smanjivanje nejednakosti. Istaknuo je značaj zaštite interesa i prava radnika, umirovljenika i manjina, nacionalnih, vjerskih i spolnih te sprječavanje diskriminacije prema seksualnoj orijentaciji, socijalnom ili regionalnom podrijetlu ili na bilo kojoj drugoj osnovi. Upozorio je na problem nezaposlenih i potrebu gospodarskog razvoja i razvoja poduzetništva te pozvao na borbu protiv korupcije i organiziranog kriminala. Naglasio je značaj ekologije i održivog razvoja, razvoja znanosti i obrazovanja, članstva u Europskoj uniji i NATO-u te razvoja dobrih odnosa sa susjednim državama. Međutim, zabrinjavajući demografski problem nije spomenuo (Josipović, 2010).

Program dvanaeste hrvatske Vlade, formirane krajem 2011. temeljem koalicije okupljene oko SDP-a, nije se značajnije bavio demografskom problematikom. Program u okviru raščlambe strukturnih reformi

12 Vlada Republike Hrvatske, (2009) Program Vlade Republike Hrvatske za mandat 2009. - 2011., str. 91-92.

u zdravstvenom, mirovinskom i socijalnom sektoru prepoznaje značaj demografskih trendova za dugoročno planiranje održivosti mirovinskog sustava – „provest ćemo mjere za stabilizaciju mirovinskoga sustava te definiranje strategije za dugoročnu održivost mirovinskoga sustava u odnosu na demografske i gospodarske trendove (...)” (Vlada Republike Hrvatske, 2011: 10-11). Shodno tome, demografska se problematika razmatra kao dio socijalne politike Vlade te se programom upravo u tom dijelu uz ostale aspekte socijalne politike, poput politike ravnopravnosti spolova, obiteljske politike, obrazovanja od jasličke dobi, politike socijalnoga stanovanja i drugih, najavljuje kako će „socijalna politika Vlade obuhvatit širok prostor različitih mjera u područjima demografske politike“ (Ibid: 36). Istovremeno se te mjere ne definiraju, osim na vrlo uskom području poljoprivredne politike gdje se kao mjera zadržavanja stanovništva u manje naseljenim predjelima Hrvatske planira „prilagodba obrazovnih programa u poljoprivredi novim potrebama (licenciranje), za programe srednjega obrazovanja usmjerene na potrebe obiteljskoga gospodarstva, te za stalno obrazovanje poljoprivrednika za usvajanje novih znanja i tehnologija, poticanje proizvodnje i dopunskih djelatnosti“ (Ibid: 17).

Značajnu promjenu tretmana demografske problematike uopće, a posebno na razini predsjednika Republike Hrvatske, nakon petnaest godina, donio je izbor Kolinde Grabar-Kitarović na dužnost Predsjednice Republike Hrvatske. Predsjednica Grabar-Kitarović snažno promiče reagiranje na tešku demografsku situaciju i sve veće iseljavanje iz Hrvatske i definira to pitanje kao jedno od najvažnijih aspekata svoje političke platforme. U Poslanici prilikom inauguracije 2015. godine predsjednica Grabar-Kitarović najavila je svoj interes za demografsku situaciju u kojoj se nalazi Hrvatska: „Imamo izrazito negativne demografske trendove. Starimo kao nacija.“ (Grabar-Kitarović, 2015). Predsjednica Grabar-Kitarović pri tome se posebno fokusirala na rastuće iseljavanje iz Republike Hrvatske, čemu uzroke vidi u lošoj gospodarskoj situaciji: „Naše gospodarstvo, kao i standard naših građana, već su šestu godinu pogođeni krizom. Desetci tisuća mladih napuštaju Hrvatsku“ (Ibid). Moglo bi se reći da je na taj način potaknuto jačanje svijesti i šire javne rasprave o demografskom problemu s kojim se Hrvatska suočava.

Predsjednica Grabar-Kitarović je sukladno iskazanom interesu za problem demografske situacije u inauguralnoj Poslanici, nastavila ukazivati na tešku demografsku situaciju i poticati traženje rješenja ističući kako je „demografsko pitanje u Hrvatskoj (...) “pitanje svih pitanja” koje zahtjeva poduzimanje izvanrednih mjera“ (Predsjednica Republike Hrvatske, 2017), te smatra da je Hrvatska „u izvanrednom stanju i traže

se izvanredne mjere“ (Večernji list, 2017), čime je, ukoliko se promatra kroz koncept sekuritizacije, potakla podizanje problema demografskog stanja i trendova na razinu sigurnosnog pitanja. Predsjednica je pri tome naglašavala kako je “primarna zadaća stvarati uvjete za ostanak ljudi i dostojanstven život svih građana. Nemamo vremena za nove apstraktne demografske strategije, već nam treba konkretan akcijski plan sveobuhvatnih mjera za demografski oporavak zemlje (...) i pozvala Vladu i Sabor da se u potpunosti posvete tom pitanju“ (Predsjednica Republike Hrvatske, 2018).

Program Vlade Tihomira Oreškovića, koja je preuzela dužnost u siječnju 2016. godine, sadržajno i metodološki je odstupao od svih drugih programa vlada. Demografska problematika i problem smanjivanja, starenja i iseljavanja stanovništva, unatoč apelima Predsjednice i tome što se program nazivao reformskim, nije ni spomenuta.¹³ Ova je vlada bila kratkotrajna te ju je već u listopadu 2016. godine, nakon prijevremenih parlamentarnih izbora, naslijedila Vlada na čelu s Andrejem Plenkovićem. Za razliku od prethodne Vlade, ova je u svom programu zaustavljanje iseljavanja i demografsku obnovu definirala kao jedan od četiri temeljna cilja (Vlada Republike Hrvatske, 2016: 2), a kako se navodi, „s obzirom na dugotrajni prirodni pad stanovništva i intenzivno recentno iseljavanje mladih i obrazovanih“ problematici demografske obnove obitelji i mladih posvećuje se cijelo poglavlje. Program polazi od konstatacije kako je obitelj „preduvjet demografskog razvitka, revitalizacije društva, povratka iseljeničstva i razvoja međugeneracijske solidarnosti“ (Vlada Republike Hrvatske, 2016: 18).

Programom se usmjerava na nekoliko demografskih aspekata:

- Porast nataliteta – „Vlada će izravnim i neizravnim mjerama populacijske politike utjecati na porast nataliteta, s dugoročnim ciljem uravnoteženja dobne strukture (...)“ uključujući izmjene u naknadi za novorođeno dijete, naknadi za drugih šest mjeseci roditeljskog dopusta, dječjem doplatku, pravima i statusu roditelja odgajatelja u obitelji s četvero i više djece, uz osiguranje minimalnog i podizanje postojećega životnog standarda. Stambeno zbrinjavanje obitelji po povoljnim uvjetima - kroz poticanu stanogradnju i subvencioniranje kamata na stambene kredite. (Vlada Republike Hrvatske, 2016: 17).
- Zaustavljanje iseljavanja – „ključno je pitanje cjelokupne demografske problematike. S obzirom na sve značajnije iseljavanje mladih, Vlada će provoditi politike u raznim područjima kako

13 Hrvatski sabor, (2016) Ključne smjernice reformske vlade, Zagreb, 21. siječnja 2016.

bi mlade vratila i zadržala u Hrvatskoj. Poseban naglasak bit će stavljen na stvaranje novih radnih mjesta jer su ona preduvjet za život i stvaranje obitelji. (Vlada Republike Hrvatske, 2016: 18).

- Razvoj slabije razvijenih i ratom pogođenih područja - preduvjet za sprječavanje iseljavanja stanovništva i smanjenje negativnog demografskog trenda. (Vlada Republike Hrvatske, 2016: 24).
- Povratak iseljenih (Vlada Republike Hrvatske, 2016: 18).
- Prostorna ravnoteža stanovništva – „posebnim mjerama poticati će se naseljavanje i zapošljavanje u ruralnim sredinama u cilju ravnomjernoga razvoja svih krajeva Hrvatske.“ (Vlada Republike Hrvatske, 2016: 17).

Vraćanje demografske problematike u fokus političkog interesa na najvišoj institucionalnoj razini dobio je svoj izričaj i u temeljnom dokumentu nacionalne sigurnosti to jest Strategiji nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske iz 2017. godine, kojom se „negativnu demografsku strukturu i trendove (...) nizak natalitet, depopulaciju, negativan saldo migracija i poremećaj dobne strukture stanovništva“ tretira u okviru sigurnosnih prijetnji, rizika i izazova za Republiku Hrvatsku. Pritom se upozorava kako će se takvo stanje i njegov nastavak „odraziti na društveno-gospodarski razvoj zemlje (...), značajno povećavati izazove s kojima se suočava hrvatsko društvo, kao što su nedostatak radne snage, neravnomjerna naseljenost te socijalni i ekonomski pritisci na državne i javne funkcije (Hrvatski sabor, 2017: 6). Negativni demografski trendovi, neuravnotežen regionalni razvitak Republike Hrvatske te smanjenje i starenje stanovništva posredno postaju ograničavajućim čimbenikom održivosti gospodarskog, regionalnog i sveukupnog razvoja Republike Hrvatske. Ovi trendovi utječu i na smanjivanje sposobnosti učinkovitog odgovora na izazove i prijetnje koji ugrožavaju opstojnost i sigurnost Republike Hrvatske (Hrvatski sabor, 2017: 15). Upozorava se kako sigurnost, opstojnost i prosperitet Republike Hrvatske uvelike ovise o tome kako će se u budućnosti sačuvati, odnosno povećati broj stanovnika, osigurati ravnomjerna naseljenost i razvijati ljudski potencijali.

Temeljem navedene procjene u dijelu koji se bavi strateškim ciljevima¹⁴ kao jedan od ciljeva navodi se demografska obnova i revitaliza-

14 Strateški ciljevi predstavljaju konkretizaciju ostvarivanja politike nacionalne sigurnosti u području svakoga nacionalnog interesa, u skladu s uvjetima strateškog okruženja i promatrano kroz razinu ambicije u srednjoročnom razdoblju. Za ostvarivanje strateških ciljeva Republika Hrvatska koristit će se svim raspoloživim instrumentima i mehanizmima nacionalne moći.

cija hrvatskoga društva (Hrvatski sabor, 2017: 6). Populacijska politika provodit će se uz uvažavanje demografskih, socioekonomskih, tradicijskih i drugih specifičnih obilježja stanovništva Republike Hrvatske. S obzirom na negativne demografske trendove, provodit će se pronatalitetna politika, politika poticanja ravnomjernijeg razmještaja stanovništva i imigracijska politika usklađena s potrebama tržišta radne snage (Hrvatski sabor, 2017: 15).

Zaključak – usporedba demografskih kretanja i političkih prioriteta na strateškoj razini

66

Forum za
sigurnosne studije
GOD. 3, BR. 3

Provedena analiza ukazuje na promjenjiv interes predsjednika Republike Hrvatske i vlada Republike Hrvatske za demografsku problematiku, pri čemu su politički procesi koji trebaju osigurati odgovor na negativna kretanja i dalje u začecima. Tako promjenjivi interesi u kojima je demografska problematika često bila na rubu ili izvan interesa dodatno su obilježeni konceptijskim nekonzistentnostima koja su se kretala od fokusa na zaustavljanje iseljavanja, poticanja nataliteta ili promišljanja o povratku iseljeničtva do promišljanja javnih politika kojima se željelo reagirati na uočene probleme u gospodarskoj, socijalnoj, pa čak i prometnoj sferi bez potrebne koherentnosti, a posebno kontinuiteta u provedbi. Pozitivan aspekt uočava se kroz rastući politički i sigurnosni fokus recentnih ključnih političkih čimbenika na demografska pitanja u odnosu na prethodna razdoblja, što je i pretpostavka osiguravanja dugoročnosti i koherentnosti u definiranju, usklađivanju i primjeni mjera usmjerenih na promjenu demografskih trendova.

U slučaju demografskih promjena radi se o dugotrajnim procesima do kojih dolazi kroz sinergijske učinke šireg spektra društvenih, ekonomskih, političkih, socijalnih, sigurnosnih i drugih elemenata i aspekata. Odgovor na negativne demografske promjene mora osigurati sinergiju i dugotrajnost u koherentnom, planiranom i holističkom pristupu. Kako je takav pristup izostao – provedena analiza pokazuje kontinuitet negativnih demografskih kretanja s jedne strane te diskontinuitet politika i mjera s kojima se na te procese željelo utjecati s druge strane – Republika Hrvatska našla se u daleko nepovoljnijoj demografskoj situaciji nego prije četvrt stoljeća.

Temeljem izvedenih zaključaka ove analize, jasno je kako je za uspjeh potrebno osigurati dugoročnost i koherentnost definiranja, usklađivanja i primjene mjera usmjerenih na promjenu demografskih trendova. U tom smislu potrebno je realizirati zahtjev iz recentne Strategije nacionalne sigurnosti:

„Zbog složenosti i međuovisnosti mnogobrojnih čimbenika koji utječu na demografska kretanja, učinkovita populacijska politika zahtijeva sveobuhvatni dugoročni pristup te nadzor, koordinaciju i praćenje rezultata provedbe politika u različitim resorima koji mogu imati učinak na demografska kretanja.

Budući da je za učinkovitost pronatalitetne politike potrebno osigurati podršku ukupne javnosti, uz niz pronatalitetnih i drugih mjera, potrebna je i odgovarajuća komunikacijska strategija“ (Hrvatski sabor, 2017: 15-16).

Ana Malnar*

Dario Malnar**

Demographic issues in strategic policy documents of the Republic of Croatia

68

SUMMARY: According to relevant research, for decades the population of the Republic of Croatia has been characterized by extremely unfavourable demographic processes, natural depopulation, reduced fertility, population aging and emigration, which affect a wide range of social, economic, political, social and security problems. This analysis is based on the hypothesis that response to such processes and changes in negative demographic trends require long-term and coherent multisectoral policies in definition and implementation. Consequently, a research question examines the coherence of the strategic political approach to the demographic problem of the Republic of Croatia since independence in 1991.

The analysis of strategic documents, inaugural statements of the Croatian presidents, the government programs and the national security strategies indicates a more unfavourable demographic situation than a quarter of a century ago, whereby the political processes that need to ensure the response to negative developments are still in an early stage. A positive aspect can be seen through the growing political and security focus of recent key political actors on demographic issues, which is also a prerequisite for ensuring durable and coherence in defining, harmonizing and implementing measures aimed at changing demographic trends.

KEY WORDS: Republic of Croatia, demographic trends, strategic documents, policies

* Ana Malnar, PhD, Institute for migration and ethnic studies, Zagreb.
E-MAIL: ana.malnar@imin.hr

** Dario Malnar, PhD, Research associate in the field of political science, Zagreb.
E-MAIL: malnar.zg@gmail.com

Literatura

- Akrap, A. i Šterc, S. 2018. *Bez demografskog oporavka nema budućnosti*, Lider (05.02.2018.). dostupno na: <https://lider.media/aktualno/biznis-i-politika/hrvatska/akrap-sterc-bez-demografskog-oporavka-nema-buducnosti/> (28.04.2018.)
- Akrap, A. 2015. Demografski slom Hrvatske: Hrvatska do 2051. *Bogoslovska smotra* (85), 3: 855–881.
- Državni zavod za statistiku. 2018a. *Priopćenje*, Godina LV, Zagreb 14. rujna 2018. ISSN 1330-0350. Broj 7.1.3.
- Državni zavod za statistiku. 2018b. *Migracijsko stanje Republike Hrvatske*, God. LV, Zagreb 29. srpnja 2018. ISSN 1330-0350. Broj 7.1.2.
- Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži. 2003. *Nacionalna obiteljska politika Republike Hrvatske*. Zagreb, siječanj 2003. godine
- Grabar-Kitarović, K. 2015. *Poslanica predsjednice Republike Hrvatske Kolinde Grabar-Kitarović u prigodi inauguracije*, 15. veljače 2015. http://predsjednica.hr/files/KGK_INAUGURACIJA_BROSURA_web.pdf (12.2.2018.)
- Hrvatski sabor. 2002. *Strategija nacionalne sigurnosti*, Narodne novine 32/02 (19.03.2002.)
- Hrvatski sabor. 2006. *Nacionalna populacijska politika*, NN 132/2006 (6.12.2006.)
- Hrvatski sabor. 2016. *Glavne smjernice reformske vlade* (21. 1. 2016.)
- Hrvatski sabor. 2017. *Strategija nacionalne sigurnosti*, Narodne novine 73/17 (14.07.2017.)
- Izvjješće Predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana o stanju hrvatske države i nacije u 1995. godini na zajedničkoj sjednici oba doma hrvatskog Sabora (15.01.1996.)
- Josipović, I. 2010. *Inauguracijski govor* (18.2.2010.)
- Malnar D. i Malnar, A. 2015. Demographic Security Trends in Southeastern Europe, *Croatian International Relations Review*. (21), 73: 57-87.
- Mesić, S. 2000. *Inauguracijski govor*, 18.02.2000.
- Mesić, S. 2003. Proširena sjednica Odbora za unutarnju politiku nacionalnu sigurnost. *Govor predsjednika Republike Hrvatske Stjepana Mesića* (02.09.2003.)
- Mesić, S. 2004a. Govor predsjednika Mesića na Konferenciji o ljudskom kapitalu (30.09.2004.) Dostupno na: <http://www.stjepanmesic.hr/hr/arhiva-govori/30092004-zagreb>
- Mesić, S. 2004b. Govor predsjednika Mesića na otvaranju skupa “Hrvatska 2020” (22.01.2004.) Dostupno na: <http://www.stjepanmesic.hr/hr/arhiva-govori/22012004-zagreb>
- Mesić, S. 2005. Inauguralni govor Predsjednika Republike Hrvatske (18.02.2005.)
- Mesić, S. 2006. Govor predsjednika Mesića na prijemu u povodu Dana državnosti (21.06.2006.) Dostupno na: <http://www.stjepanmesic.hr/hr/arhiva-govori/21062006>
- Petak, Z. 2009. Pojmovnik, *Hrvatska i komparativna javna uprava* (9), 1: 283-295.
- Predsjednica Republike Hrvatske. 2017. Vijesti: Održana svečana sjednica Skupštine Vukovarsko-srijemske županije (10.11. 2017.)

- Dostupno na: <http://predsjednica.hr/objava/1/1/1903> (01.05.2018.)
- Predsjednica Republike Hrvatske. 2018. Vijesti: Predsjednica otvorila Ured u Šibensko-kninskoj županiji (17.04. 2018.)
Dostupno na: <http://predsjednica.hr/objava/1/1/2274> (01.05.2018.)
- Tuđman, F. 1990. Govor prilikom konstituirajuće sjednice Hrvatskoga Sabora (30.05.1990.)
- Tuđman, F. 1995. Govor na III. Općem saboru Hrvatske demokratske zajednice (14.10.1995.)
- Tuđman, F. 1997a. Izvješće Predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana o stanju hrvatske države i nacije u 1996. godini na zajedničkoj sjednici oba doma hrvatskog Sabora (22.01.1997.)
- Tuđman, F.1997b. Prisežna poslanica Franje Tuđmana (05.08.1997.)
- Tuđman, F.1998. Izvješće Predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana o stanju hrvatske države i nacije u 1997. godini na zajedničkoj sjednici oba doma Hrvatskoga državnog sabora (27.01.1998.)
- Tuđman, F., (1999) Izvješće Predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana o stanju hrvatske države i nacije u 1998. godini na zajedničkoj sjednici oba doma Hrvatskoga državnog sabora (20. siječnja 1999.)
- Ustav Republike Hrvatske. 2010. *Narodne novine* 85/10.
- Večernji list. 2017. Predsjednica o demografiji: Mi smo u izvanrednom stanju i traže se izvanredne mjere (10.11.2017.)
Dostupno na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/kolinda-grabar-kitarovic-demografija-vlada-zaposljavanje-1206838> uvid 28.4.2018.
- Vlada Republike Hrvatske. 2000. *Program rada Vlade Republike Hrvatske za razdoblje 2000.-2004.*
- Vlada Republike Hrvatske. 2003. *Program Vlade Republike Hrvatske u mandatnom razdoblju 2003.-2007.*
- Vlada Republike Hrvatske. 2008. *Program Vlade Republike Hrvatske za mandat 2008.-2011.*
- Vlada Republike Hrvatske. 2009. *Program Vlade Republike Hrvatske za mandat 2009.-2011.*
- Vlada Republike Hrvatske. 2011. *Program Vlade Republike Hrvatske za mandat 2011.-2015.*
- Vlada Republike Hrvatske. 2011. *Program Vlade Republike Hrvatske za mandat 2016.-2020.*